

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗА РАХУНОК ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

У науковій статті запропоновано напрями формування комунікативної компетентності керівника. Розроблено ієрархічну модель, розрахункову задачу. Доведено, що найбільш раціональними стилями керівництва є демократичний та ситуаційний, а системними якостями – особистісні та професійні. Запропоновано для формування комунікативної компетентності керівника застосування інноваційних методів навчання, одним із яких є аналіз конкретних ситуацій.

***Ключові слова.** Комунікативна компетентність, ієрархічна модель, стиль керівництва, якості керівника, метод навчання.*

Постановка проблеми. Аналіз досвіду діяльності органів державного управління у сфері цивільного захисту свідчить про те, що на них покладається виконання складних завдань щодо забезпечення безпеки суспільства в цілому, і кожного громадянина – зокрема. Тому, до професійних та особистісних якостей керівників органів управління висуваються жорсткі вимоги, які, частіше, не у повному обсязі відповідають необхідним критеріям.

Таким чином, існує проблема, яка полягає у тому, що з одного боку – обсяги та зміст завдань, що постають перед керівником, зростають та ускладнюються, а з іншого – якості та стилі керівництва посадових осіб органів управління потребують розвитку та удосконалення. Крім того, досліджено, що недоліки в організації управління під час реагування на надзвичайні ситуації переважною більшістю пов'язані як із недостатньою професійною підготовкою керівників, так і з комплексом їх недосконалих якостей, що виявляються в складних умовах обстановки. Тому, виникає необхідність враховувати вищезначені чинники під час провадження навчального процесу щодо підвищення кваліфікації керівного складу служби цивільного захисту.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемні питання, пов'язані із формуванням у слухачів необхідних знань та якостей були і залишаються у колі уваги науковців.

Волянський П. Б. зазначає, що наразі на перший план виходять такі якості керівників, як здатність мислити неординарно, творчо, приймати нестандартні, креативні рішення в умовах обмеженого часу. Тому, з цією метою під час провадження освітнього процесу важливим питанням є ініціативність слухачів, для розвитку якого автор пропонує застосовувати метод креативного підходу, що передбачає як групову, так і індивідуальну роботу [1].

Волянський П. Б. дослідив можливі шляхи підвищення якості функціонального навчання за двома складовими: перша – застосування сучасних інформаційних технологій у процесі навчання, друга – покращення безпосередньо методики викладання за рахунок застосування прогресивних методів навчання та удосконалення професійної підготовки викладачів [2].

Тищенко М. А., Стець М. М. зазначають, що велике значення під час навчання відіграє рівень сформованості компетентності слухачів до виконання функціональних обов'язків у сфері цивільного захисту в межах своїх повноважень [3].

Барило О. Г., Потеряйко С. П. зауважили, що для розвитку у слухачів здібності вирішувати практичні завдання з урахуванням конкретних умов обстановки вагоме значення має вміння викладача викликати у них зацікавленість у навчальному матеріалі, активізувати їх розумову діяльність у ході заняття [4].

Однак, незважаючи на достатньо велику увагу науковців до дослідження проблем

підготовки фахівців для сфери цивільного захисту, виявлено прогалину у масиві наукових досліджень, сутність якої полягає у недостатньому дослідженні підходів до формування комунікативної компетентності керівників органів управління цивільного захисту за рахунок застосування інноваційних методів навчання.

Постановка завдання. Науковим завданням роботи є дослідження підходів до формування комунікативної компетентності керівника органу управління цивільного захисту шляхом виявлення залежності між його якостями, стилем керівництва та результатом виконання завдання, а також за рахунок застосування інноваційних методів навчання.

Виклад основного матеріалу. Під комунікативною компетентністю особистості розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Комунікативна компетентність керівника формується на підґрунті його якостей, а також корегується і розвивається під час навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Вважаємо, що якості керівника найбільш повністю розкриваються під час управління ліквідацією надзвичайної ситуації. Статутом дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту визначено, що робота керівника включає певні заходи, які можна розподілити за етапами, а саме [5]:

- перший – виконання попередніх заходів;
- другий – прийняття рішення на ліквідацію надзвичайної ситуації;
- третій – організація управління, взаємодії та забезпечення;
- четвертий – виконання завдань з ліквідації надзвичайної ситуації.

На кожному з вищезазначених етапів управління силами цивільного захисту мають місце ризики прийняття хибного рішення та зриву виконання завдань і, як наслідок, загрози життю та здоров'ю населення, яке потрапило в зону надзвичайної ситуації. Виявлено, що у значній мірі вищезазначені ризики пов'язані із якостями керівника органу управління, а також стилем керівництва, який він обирає під час виконання своїх обов'язків у конкретній ситуації.

У дослідженні розроблено та запропоновано ієрархічну модель порівняння якостей керівника органу управління за альтернативними стилями керівництва та етапами їх реалізації. Ієрархічна модель будується на системі показників (факторів), а саме [6]:

- загальносистемний показник – інтегральна якість керівника, необхідна для виконання завдань в умовах ризику;
- системні показники – узагальнені якості керівника, що реалізуються під час виконання завдань за заходами та етапами (організації виконання завдань, виконання завдань, виконання попередніх заходів, прийняття рішення, організації управління, взаємодії, забезпечення, ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; загальні якості, професійні якості, особистісні якості);
- часткові (елементні) показники: якості керівника, що реалізуються під час виконання завдань з ліквідації надзвичайної ситуації (рівень інтелекту, рівень фундаментальних знань, життєвий досвід, рівень схильності до ризику, компетентність, відповідальність, гідність, мотиваційність, гнучкість, генерація нових ідей, відчуття часу і подій, здатність йти на розумний ризик, працездатність, здатність до системного мислення, комунікабельність, креативність, тренувана пам'ять, стресостійкість в умовах ризику).

Альтернативами в ієрархічній моделі є стилі керівництва: авторитарний, демократичний, ліберальний та ситуаційний. Завданням ставилось порівняти альтернативні стилі керівника органу управління, що діє в умовах ризику, а метою – обрати раціональні якості керівника, що забезпечують виконання завдань в умовах ризику.

При цьому, застосування методу аналізу ієрархій дозволило порівняти альтернативні стилі керівництва за кожним з усієї сукупності факторів та обрати найвищі з них за чисельними значеннями пріоритетів, що віднесено до ситуативного, виявити взаємозв'язок між якостями керівника, стилями керівництва та етапами виконання завдання, що дозволяє керівнику, в залежності від обстановки та в умовах ризику, застосовувати найбільш

раціональний стиль керівництва. У подальшому, за допомогою діалогової системи багатофункціонального аналізу інформації і підтримки прийняття рішення „Фактор”, проведено розрахунки. Узагальнений результат розподілу пріоритетів між альтернативними стилями керівництва наведено на рис. 1 [6].

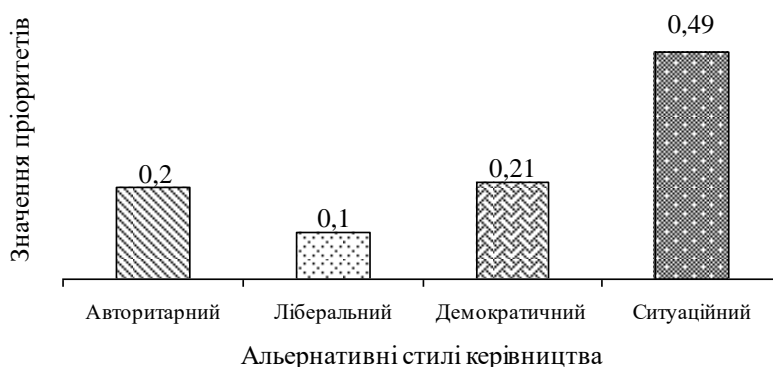


Рис. 1. Розподіл пріоритетів між альтернативними стилями керівництва

Аналіз результатів розрахунків розподілу пріоритетів між альтернативними стилями керівництва за показниками елементного, системного та загальносистемного рівнів показав, що на елементному рівні при застосуванні авторитарного стилю керівництва переважають такі якості, як компетентність та життєвий досвід, при застосуванні ліберального та демократичного стилів – креативність та компетентність, ситуаційного – життєвий досвід та креативність.

Порівняння розподілу пріоритетів між альтернативними стилями керівництва за системними показниками узагальнених якостей керівника свідчить про те, що професійні якості превалюють при застосуванні авторитарного стилю керівництва, особистісні – при ліберальному та демократичному стилях, особистісні та професійні – при ситуаційному стилі керівництва.

У той же час, аналіз результатів розрахунків щодо розподілу пріоритетів між альтернативними стилями керівництва за етапами виконання завдань показав, що на етапі організації його виконання переважають ліберальний та демократичний стилі, на етапі виконання завдання – авторитарний та ситуаційний стилі.

Узагальнений результат розподілу пріоритетів між альтернативними стилями керівництва свідчить про те, що за інтегральним показником якостей керівника найвищі значення мають демократичний та ситуаційний стилі керівництва [6].

Як було зазначено вище, комунікативна компетентність у керівників органів управління цивільного захисту формується на основі якостей керівників, а також розвивається під час проведення занять у вищих навчальних закладах системи ДСНС України. Зазначимо, що наразі на всіх стадіях навчального процесу традиційне навчання зазнає істотних змін. Провідними викладачами Інституту державного управління у сфері цивільного захисту (далі – Інститут) застосовуються новітні інформаційні технології, нові джерела інформації, що забезпечує викладачів та слухачів не тільки новими засобами та ресурсами, але й змінює самі способи комунікації між учасниками навчального процесу.

Нові підходи характеризуються використанням інтерактивних методів, які забезпечують двонаправлений потік інформації: викладач – слухач і слухач – слухач незалежно від форми заняття (лекція, практичне заняття, ділова гра тощо).

На наш погляд, впровадження нових технологій має бути спрямоване на покращення якості освіти і, як наслідок, на підвищення конкурентоздатності навчальних закладів. Перш за все, нові технології вплинули на джерела інформації для підготовки слухачів. До традиційних джерел, таких як спеціалізована література, періодичні видання, семінари, додалися нові on-line джерела інформації, які з'явилися завдяки бурхливому розвитку комунікацій. Сучасні технології суттєво вплинули і на підходи до проведення навчальних

занять. Крім широкого застосування новітніх технологій у навчальному процесі в Інституті наукові та науково-педагогічні працівники, у тому числі з метою розвитку комунікативної компетентності слухачів, велику увагу приділяють застосуванню ефективних методів навчання, таких, як аналіз конкретних ситуацій. У роботі досліджено спосіб застосування одного із перспективних методів навчання – аналізу конкретних ситуацій. Результати, на наш погляд, виявилися цікавими і корисними [4].

Досліджено, що заняття із застосуванням методу аналізу конкретних ситуацій розподіляється на певні етапи, що мають свої педагогічні цілі, завдання, а також рольові функції учасників.

Підготовчий етап. Під час цього етапу викладач, відповідно до мети і завдань заняття, обирає певні конкретні ситуації, які буде моделювати під час заняття та примірні рішення за даними ситуаціями.

Вступна частина заняття. Цей етап припускає короткий вступ викладача. Якщо учасники раніше не працювали за даним методом, необхідно познайомити їх з даним методом, як з однією з форм активного навчання, коротко озвучити основні етапи їхньої подальшої роботи, а також позначити способи й критерії оцінки їхньої роботи на занятті за даним методом. На цьому етапі учасникам роздають завдання, з якими вони будуть працювати, подається інструкція по роботі з ними, озвучується чітке формулювання завдання.

Розбір аналізу конкретної ситуації в малій групі у складі 3-6 осіб. Перед початком цього етапу викладачу обов'язково необхідно довести часові межі, завдання роботи, у якому вигляді повинен бути оформлений результат, звіт про роботу. На цьому етапі можливі обговорення й аналіз висновків, зроблених за матеріалами обстановки самостійно.

Основні завдання даного етапу для учасників навчання наступні:

- визначення основних проблем аналізованої ситуації, рівня виникнення проблем і прийняття рішень, мети й шляхів рішення головної проблеми, обмежень і вимог до рішення;
- підготовка до формулювання власних висновків і висновків перед групою.

Обов'язковими вимогами цього етапу виступають: участь кожного в обговоренні; можливість кожному висловити свою точку зору й одержати уявлення про думки інших; командний характер роботи, що вимагає вміння вислухувати й ураховувати чужі думки.

У цілому, робота відбувається в такий спосіб: обговорення отриманої вступної інформації, яку містить обстановка, обмін думками щодо плану роботи над проблемою, дискусія – робота над проблемою (тут активно можуть використовуватися інші активні методи, наприклад мозковий штурм, мета-план), вироблення рішень проблеми, дискусія для прийняття остаточних рішень, підготовка доповіді. Для подання результатів малим групам рекомендується підготувати на одній сторінці резюме з висновками. Роль викладача на цьому етапі зводиться до спостереження й контролювання роботи малих груп для попередження їхнього виходу за рамки теми, завдань і часу.

Дискусія в загальній групі. Вона організовується на основі повідомлень підгруп. Представники кожної з підгруп виступають зі своїм аналізом обстановки та рішенням, причому слухачі виступають надалі в ролі опонентів до доповідача. Основне завдання етапу – виявити різні точки зору й тим самим забезпечити об'єктивний аналіз пропонованої ситуації. Цей етап повинен будуватися й проводитися за всіма законами класичної дискусії.

На наш погляд, ретельно підготовлене та проведене заняття з використанням методу аналізу конкретних ситуацій у запропонованій послідовності дає змогу підвищити ефективність засвоєння навчального матеріалу.

Висновки. Таким чином, виявлено залежність між якостями керівника органу управління та результатом виконання завдання у надзвичайній ситуації, що полягає в обранні керівником найбільш раціонального стилю керівництва залежно від характеру, масштабів надзвичайної ситуації та етапу її ліквідації. Розроблена модель, розрахункова задача та результати проведених розрахунків свідчать, що найбільш раціональними стилями керівництва під час виконання складних завдань у надзвичайних ситуаціях є демократичний

та ситуаційний стилі. Найвищими показниками за пріоритетами виявлено особистісні та професійні якості, у тому числі здатність йти на розумний ризик.

Необхідні знання, якості та стилі керівництва пропонується розвивати у слухачів за допомогою застосування інноваційних методів навчання, одним із яких в роботі досліджено метод аналізу конкретних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Волянський П. Б. Підвищення рівня підготовки керівників сфери цивільного захисту за рахунок розвитку їх креативних якостей // Бюлетень Науково-методичного центру навчальних закладів ДСНС України №23 – 2015. – С. 7–13.

2. Волянський П. Б. Напрями удосконалення навчання фахівців сфери цивільного захисту // Інвестиції: практика та досвід № 23 – 2014. – С. 107–110.

3. Тищенко М. А., Стець М. М. Актуалізація питань щодо сформованості компетентностей слухачів до виконання функціональних обов'язків у сфері цивільного захисту // Бюлетень Науково-методичного центру навчальних закладів ДСНС України №23 – 2015. – С. 32–34.

4. Барило О. Г., Потеряйко С.П. Удосконалення форм і методів підготовки фахівців сфери цивільного захисту // Стратегія державної кадрової політики – основа модернізації країни: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2012 р.: до 15-річчя галузі науки “Державне управління”. – К. : НАДУ, 2012. – С. 291–293.

5. Наказ МНС України від 13.03.2012 № 575 “Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту”.

6. Барило О. Г., Потеряйко С. П. Підходи до управління ризиками під час виконання завдань з ліквідації надзвичайної ситуації // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 23. – С. 144–147.

Барило Оксана, Потеряйко Сергей. Совершенствование коммуникативной компетентности руководителя за счет применения инновационных методов обучения.

В научной статье предложены направления формирования коммуникативной компетентности руководителя. Разработана иерархическая модель, расчетная задача. Доказано, что наиболее рациональными стилями руководства являются демократический и ситуационный, а системными качествами – личностные и профессиональные. Предложено для формирования коммуникативной компетентности руководителя применять инновационные методы обучения, одним из которых является анализ конкретных ситуаций.

Ключевые слова. *Коммуникативная компетентность, иерархическая модель, стиль руководства, качества руководителя, метод обучения.*

Barylo Oksana, Poteriaiko Serhii. Communicative competence improvement of a corporate leader by means of innovative studying tools.

The article gives the ways of manager's forming communicative competence through innovative teaching methods application. A relationship between governing bodies executive's qualities, their style of leadership and tasks fulfillment in terms of emergency is detected.

A hierarchical model and an estimated task were developed. Calculation results identify democratic and situational styles as the most rational leadership styles during the tasks performance in emergencies. Personal and professional qualities are considered as the highest priorities, including the ability to take a reasonable risk.

It is investigated that managers' communicative competence in the field of civil protection is based on their leaders' qualities and is developed during the training while applying innovative technologies. Some innovative teaching methods are proposed, specific situation analysis is among them.

Keywords. *Communicative competence, hierarchical model, management style, quality manager, training method.*